

Tisztelt gyászoló gyülekezet,
először Marina húga, feleségem, Kardos Juli szövegét olvasom fel, aztán hozzáteszem a magamét.

„Test és vér” Úrvacsorán megkötött szövetsége erkölcsi parancs. Az emberi és polgári jogok és kötelességek nyilatkozata szerint: *"Ne tégy olyat mással, amit nem akarsz, hogy más tegyen meg veled; tégy mindig olyan jót másokkal, amit magad is szeretnél."* Úgy hiszem nekünk sikerült. Fényképek segítenek megérteni hogyan.

A római Giardino Boboliban mögöttem áll Marina, átöleli a nyakamat, mintha a felnőtt testvér magabiztosságával, mosolyogva néz a kamerába. Én háborítatlan nyugalommal. Egy másik képen Anyuka átöleli a mellette ülő Marinát, aggódalmasan figyelik hová készülök éppen. Máshol, Marina apró, sötét virágokat gyűjt egy margaréta-mező szélén csücsülve, én tanulom, hogyan válogatja őket - valószínűleg ibolyát vagy istenkulcsocskát. Egy római fotóműteremben ülünk egymást átölelve, én szorongással, Marina aggodalommal. Ezt a Marinát igyekezett Reigl Judit is megfesteni, ezúttal a fotó győzött. Egy másik képen, a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasai számára 1947 júniusában szervezett szicíliai kiránduláson, a monreáli kolostor keringőjének kövén ülnek egymásra nézve, és Marina mintha azt kérdezné Anyukától, hogy én miért nem jöttem. A képet Apuka készítette. Budapesten, még '56 előtt, Anyuka fotóst hívott a Stollár Béla utcai lakásba. Képek készültek Apukáról, Marináról, rólam. Az egyik ilyen képen, Marina ül, könyvéből néz fel rám, én mellette állok, és átölelem a vállát. Rendezett beállítás, de az egymás iránti odaadás valóságos.

Budapesten a Stollár Béla utcában laktunk együtt. Innen jártunk a Szemere általános iskolába, majd a Trefort gimnáziumba. Én eminens tanuló voltam, ő kevésbé. Ő leginkább olvasni szeretett tanulás helyett, én meg falaztam neki. A Trefortban kivirult, barátai lettek, én gyakran látogattam meg őt a „híresek, szépek, okosak” osztályában, ő meg büszkén mondogatta, hogy ez az én okos kishúgom.

Az edények mosogatását és eltörölgetését együtt csináltuk, miközben kánonban énekeltünk bármit, amit lehetett. Kedvencünk lett a „Zöld levél, zöld levél, illatot hoz már a szél, illatot hoz már a szél, tralla lalla lalala. Kék virág, kék virág, bokrok alján ibolyák...” és az „Ég a város, ég a ház is...”. Szerettük kórusban énekelni Bach Parasztkantátáját „Üdv rád és házad népére, te jó szántó vető! Te mindig szívesen fogadsz, miként a nyár idő. Ím eljöttünk szép lányodért...”. Ő volt a szoprán, én a mezzo. Nagyon szép hangja volt és abszolút hallása, de zongorán gyakorolni nem szeretett, én se. A szolfézst együtt utáltuk.

Férjhez ment és elköltözött, én is, de vasárnaponként összegyűltünk a Stollárban ebédelni. Egy ilyen alkalommal a sógorok súlyosan összekülönböztek, mi később a konyhában vigasztaltuk egymást Marinával mondván a mi viszonyunk nem fog megváltozni.

A Stollár számunkra sokkal-sokkal több volt, mint ágy és asztal, közös ifjúkorunkat jelentette és jelenti ma is. Hazatérve Izraelből utolsó „futása” a Stollárba vezetett.

Egy szép és kedves fiatalasszonyt kell elképzelnünk, aki például ott ül húga jobbán, mint esküvői tanúja. Már van egy kicsi lánya, aki ott sertepertél körülötte. Néhány évre rá jön a másik kislány is. Túl van már az egyetem után egy év tanításon, s azt az életformát választja, amelyet édesanyja is: segíti férjét a munkájában, gyerekeket nevel. Barátai vannak, akikkel a barátság majdnem kitart egész életében – Erdélyi Ágnes, a filozófiatörténész, akivel az egyetemi évek kalandjai és az együtt végigviharzott olasz út köti össze, Kiss Anna, a költő, aki tanártársa volt a gimnáziumban, s akivel másegyebek mellett a hajlam rokonítja a boszorkányos javasasszonyságra, más néven természetgyógyászatra. Erős a szeretetvágy és a szeretetet adni tudás benne, középpontjában imádott

apjával, Babbóval. Gyakran meghatódik, ha valami kedveset hall, s ilyenkor azt mondja: „Édes bogaram”. Az akkoriban családokat szétszakító politikai nézetkülönbségek a hallgatás birodalmába terelődnek. Gabi utalt az imént nagyanyja, Gitta mondására: Marina burokban született. Azaz sok mindentől megvédte jó természete. S talán kalandvágya is: amikor elvált, s lehetőségei összeszűkültek Magyarországon, habozás nélkül indult emigrációba. S miért Izraelbe? Nyilván álláslehetőségről tudott, de feltámadt benne az érdeklődés is – hogy ok volt-e ez, vagy okozat, nem tudom – apai nagyapja vallása iránt. Mindenesetre úgy tűnt, megtalálja a helyét. Élvezte a napot, amelyet mindig kevesellt Magyarországon. A házvezetői posztot a feleségire cserélte Zalman Hirsch mellett, aki Izrael hőse volt, magyar származású, és jó ember. A gyönyörű Haifában is hamar megtalálta magyar barátait, vendégeket hívott Magyarországról. Anna lánya és mi is az ő jóvoltából ismertük meg az országot; ma is fülemben cseng a sötét téren az orosz csivitelés, amikor mentünk Szent Péter-halat enni. Értette és tudta, hogy mi érdekel bennünket, a nélküle fölőtt unokákat már kevésbé. Heller Ágnes emlegette, hogy milyen kedvesen kalauzolta Jeruzsálemben, amikor találkoztak. Megtanult autót vezetni. A nap azonban, miközben továbbra is melegen sütött, mégis beborult. Hirsch meghalt, Hirsch családja intrikált ellene, az állampolgársági kérelmét évről-évre – ki tudja, miért? – elutasították. Marina azonban állta a sarat, és sokáig továbbra is jól érezte magát a bőrében. Végül azonban kitelt az ideje, s noha nem így tervezte, haza kellett jönnie. Nem tudjuk, miért, csak találgathatunk. Nehezebb természetű jött haza, mint amivel elment; ingerlékenyebb lett, türelmetlenebb. Talán sérelmei halmozódtak fel, talán már kezdte nem érteni a világot, amely aztán öles léptekkel távolodott tőle. Sokáig, nagyon sokáig, éveken keresztül. Méltatlanul sokat szenvedett. Azoknak, akik szerették, azt kívánom, hogy korábbi képeire emlékezzünk. Hogy sikerül-e, nem tudom.